AKTUALNOŚCI NARODOWEGO PROGRAMU OCHRONY ANTYBIOTYKÓW

Numer 4/2017

Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach'2017

Opracowanie:

Beata Mazińska, Zakład Epidemiologii i Mikrobiologii Klinicznej, Narodowy Instytut Leków

Pojawianie i rozprzestrzenianie się na świecie wysoce opornych drobnoustrojów, w tym opornych na antybiotyki ostatniego rzutu takie jak karbapenemy i kolistynę, stanowi obecnie poważne zagrożenie dla pacjentów, systemów opieki zdrowotnej oraz gospodarki.

Najnowsze dane Światowej Organizacji Zdrowia (WHO, ang. World Health Organization) oraz Europejskiego Centrum Kontroli i Profilaktyki Zakażeń (ECDC, ang. *European Centre for Diseases Prevention and Control)* wskazują na narastające zagrożenie ze strony antybiotykoopornych drobnoustrojów. Są one coraz częściej niewrażliwe na wiele grup leków, a nawet oporne na wszystkie dostępne antybiotyki (1,2).

W opublikowanym przez WHO w 2017 roku raporcie pt. "Prioritization of pathogens to guide discovery, research and development of new antibiotics for drug-resistant bacterial infections, including tuberculosis" przedstawiono gatunki drobnoustrojów, które ze względu na wieloantybiotykooporność powinny stanowić priorytety badawcze. Oprócz *Mycobacterium tuberculosis* (prątek gruźlicy), WHO zakwalifikowało do tej grupy 12 gatunków patogenów bakteryjnych, z których część stanowi czynniki etiologiczne zakażeń pozaszpitalnych. To wskazuje, że problem antybiotykooporności dotyczy nie tylko zakażeń szpitalnych, ale jest zjawiskiem globalnym.

Światowa Organizacja Zdrowia oraz Komisja Europejska wskazują na konieczność rozważnego stosowania środków przeciwdrobnoustrojowych oraz kompleksowe strategie przeciwdziałania i kontroli zakażeń kierowane do wszystkich sektorów opieki zdrowotnej jako podstawę skutecznej interwencji, aby zapobiec selekcji i przenoszeniu bakterii opornych na środki przeciwdrobnoustrojowe (3,4,5).

Rozwiązanie długoterminowe mogą zapewnić jedynie uzgodnione działania ogólnoświatowe obejmujące zarówno poprawę zapobiegania zakażeniom i ich kontroli w szpitalach i innych zakładach opieki zdrowotnej, jak również rozważne stosowanie antybiotyków.

Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach

W dniu 18 listopada 2017 roku już po raz dziesiąty w całej Europie obchodziliśmy Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach (EDWA, ang. *European Antibiotic Awareness Day*). Został on ustanowiony w 2008 roku przez Komisję Europejską, a kraje członkowskie Unii Europejskiej zobligowane zostały do organizacji krajowych obchodów Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach w każdym państwie.

Od 2015 roku na całym świecie obchodzony jest również, ustanowiony przez Światową Organizację Zdrowia, Światowy Tydzień Wiedzy o Antybiotykach (World Antibiotic Awareness Week -WAAW). W tym roku obchody WAAW odbyły się w dniach 13-19 listopada 2017 roku (6).

Celem Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach oraz Światowego Tygodnia Wiedzy o Antybiotykach jest zwrócenie uwagi na zagrożenie utraty skuteczności antybiotyków w efekcie nieracjonalnego ich stosowania oraz podniesienie świadomości społeczeństwa na temat niezwykle groźnego zjawiska w obszarze zdrowia publicznego, jakim jest narasta-

jąca i szybko rozprzestrzeniająca się oporność na antybiotyki wśród drobnoustrojów wywołujących najważniejsze i najpowszechniejsze zakażenia u człowieka.

W Polsce kampania Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach organizowana jest w ramach programu polityki zdrowotnej Ministra Zdrowia p.n. „Narodowy Program Ochrony Antybiotyków 2016-2020" realizowanego przez zespół ekspertów Narodowego Instytutu Leków.

Przekaz kampanii Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach w 2017 roku

Europejskie Centrum Kontroli i Profilaktyki zakażeń rekomenduje prowadzenie w ramach kampanii EDWA działań kierowanych do trzech grup odbiorców tj. specjalistów ochrony zdrowia w obszarze lecznictwa zamkniętego i lecznictwa otwartego jak rówież ogółu społeczeństwa ze zwróceniem szczególnej uwagi w tej grupie na zjawisko samoleczenia się antybiotykami (7).

1. Przekaz kampanii EDWA kierowany do pracowników ochrony zdrowia praktykujących w lecznictwie zamkniętym

W 2017 roku ECDC przygotowało nowe materiały informacyjne kierowane do specjalistów ochrony zdrowia praktykujących w lecznictwie zamkniętym. Szczególny przekaz skierowany został do lekarzy praktykujących w szpitalach, lekarzy oddziałów intensywnej terapii, pielęgniarek, specjalistów w dziedzinie antybiotykoterapii i lekarzy placówek opieki długoterminowej. Materiały informacyjne zostały przetłumaczone dla potrzeb realizacji kampanii EDWA w Polsce.

W plakatach oraz ulotkach zawarto przekaz:

– oporność na antybiotyki w Europie wzrasta, zagrażając bezpieczeństwu pacjentów we wszystkich placówkach opieki zdrowotnej;
– ponad połowa wszystkich antybiotyków w szpitalach stosowanych jest niepotrzebnie lub nieodpowiednio.

Pamiętaj:

– oporność na antybiotyki to globalne zagrożenie dla zdrowia publicznego, które może dotknąć każdego – Ciebie, mnie, członków naszej rodziny;
– bez antybiotyków nie będziemy w stanie leczyć prostych infekcji;
– jesteś odpowiedzialny za utrzymanie skuteczności antybiotyków!

Fakty:

– oporność na antybiotyki wzrasta;
– problem ten zagraża zdrowiu i bezpieczeństwu pacjentów we wszystkich placówkach opieki medycznej w Europie;
– pojawienie się bakterii opornych na antybiotyki należące do wielu klas terapeutycznych wzbudza szczególny niepokój – zakażenia przez nie wywoływane mogą być poważne, śmiertelne i kosztowne;
– ponad połowa wszystkich antybiotyków w szpitalach jest stosowana niepotrzebnie lub nieodpowiednio;
– jesteś odpowiedzialny za zapewnienie skuteczności antybiotyków.

Europejskie Centrum Kontroli i Profilaktyki Chorób wskazało działania, które mogą podjąć pracownicy ochrony zdrowia praktykujący w lecznictwie zamkniętym, aby przeciwdziałać oporności na antybiotyki.

Jako lekarz przepisujący leki w szpitalu jesteś zobowiązany stosować antybiotyki racjonalnie, aby zachować ich skuteczność. Do Twoich zadań należy:

– w przypadku zakażeń i w profilaktyce chirurgicznej przepisywanie antybiotyków zgodnie z wytycznymi opartymi na dowodach naukowych obowiązującymi w danej placówce;
– gdy rozważasz włączenie antybiotykoterapii niezbędne jest uzyskanie informacji na temat niedawnej hospitalizacji pacjenta, pobytu w zakładzie opiekuńczym, podróży poza granice Europy, dotychczasowego stosowania przez pacjenta antybiotyków, uczulenia na leki, terapii immunosupresyjnej i wynikach badan mikrobiologicznych w ciągu ostatnich 3 miesięcy
– w przypadku przepisania antybiotyku odnotowanie w karcie pacjenta informacji dotyczących wskazań do antybiotykoterapii, wyboru leku, dawki, drogi podania i czasu trwania leczenia;
– przestrzeganie wytycznych dotyczących profilaktyki i kontroli zakażeń;
– dopilnowanie, aby przed rozpoczęciem antybiotykoterapii pobrano materiał na posiew;
– poddanie leczenia weryfikacji po 48-72 godzinach oraz po uzyskaniu wyników posiewów mikrobiologicznych;
– oczekiwanie od lekarzy zlecających antybiotyki, aby zapisywali decyzje dotyczące weryfikacji leczenia u wszystkich pacjentów po upływie 48-72 godzin;
– informowanie pacjentów o wszystkich przepisanych im antybiotykach oraz ich możliwych działaniach niepożądanych;
– regularne uczestniczenie w szkoleniach, kursach i spotka-

niach dotyczących zasad racjonalnego stosowania antybiotyków, pobierania próbek oraz profilaktyki i kontroli zakażeń.

Jako pielęgniarka jesteś odpowiedzialna za zachowanie skuteczności antybiotyków. Do Twoich zadań należy:

– poprawianie praktyki podawania antybiotyków we współpracy z lekarzami i farmaceutami;
– stosowanie zasad profilaktyki i kontroli zakażeń obowiązujących w danej placówce;
– upewnienie się, że pacjenci (i członkowie ich rodzin) znają powody podania antybiotyku i rozumieją najważniejsze kwestie związane z jego stosowaniem, w tym:
  a. przyjmują antybiotyki ścisłe według wskazań lekarza;
  b. nie odkładają antybiotyków z zamiarem zastosowania ich w późniejszym terminie;
  c. nie stosują antybiotyków, które pozostały po wcześniejszej kuracji;
  d. nie przekazują przepisanych antybiotyków innym osobom.
– upewnienie się przed rozpoczęciem antybiotykoterapii, że posiewy są prawidłowo pobierane i wysyłane do laboratorium mikrobiologicznego;
– sprawdzenie czy wyniki badan laboratoryjnych są niezwłocznie przekazywane lekarzowi prowadzącemu;
– regularne uczestniczenie w szkoleniach, kursach i spotkaniach dotyczących zasad racjonalnego stosowania antybiotyków, pobierania próbek oraz profilaktyki i kontroli zakażeń.

Jako lekarz w placówce opieki długoterminowej jesteś zobowiązany stosować antybiotyki racjonalnie, aby zachować ich skuteczność. Do Twoich zadań należy:

– wdrażanie zasad profilaktyki i kontroli zakażeń;
– dokształcanie lekarzy i pielęgniarek, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji, w których często zdarzają się przypadki stosowania antybiotyków w sposób niewłaściwy takich jak profilaktyka antybiotykowa i nadmiernie wydłużony czas trwania leczenia;
– upewnienie się, że pensjonariusze (i członkowie ich rodzin) znają powody podania antybiotyku i rozumieją najważniejsze kwestie związane z jego stosowaniem, w tym:
  a. przyjmują antybiotyki ścisłe według wskazań lekarza;
  b. nie odkładają antybiotyków z zamiarem zastosowania ich w późniejszym terminie,
  c. nie stosują antybiotyków, które pozostały po wcześniejszej kuracji;
  d. nie przekazują przepisanych antybiotyków innym pensjonariuszom lub innym osobom.
– poddanie leczenia weryfikacji po 48-72 godzinach oraz po uzyskaniu wyników badan mikrobiologicznych;
– stosowanie antybiotykoterapii wyłącznie wówczas, gdy istnieją dowody na zakażenie bakteryjne;
– propagowanie programów szczepień dla pensjonariuszy i pracowników;
– regularne uczestniczenie w szkoleniach i spotkaniach mających na celu wspieranie wdrażania w placówce zasad rozważnego stosowania antybiotyków, opartych na dowodach naukowych, miejscowych wytycznych dotyczących stosowania antybiotyków, środków profilaktyki i kontroli zakażeń;
– organizowanie wydarzeń o charakterze edukacyjnym oraz kampanii mających na celu przekazywanie pensjonariuszom informacji dotyczących zasad rozsądnego stosowania antybiotyków;
– regularnie przeprowadzanie kontroli/badań ankietowych dotyczących praktyki ordynowania antybiotyków oraz zakażeń związanych z opieką zdrowotną.

Jako specjalista ds. antybiotykoterapii jesteś zobowiązany stosować antybiotyki racjonalnie, aby zachować ich skuteczność. Do Twoich zadań należy:

– wspieranie procesu tworzenia i wdrażania programu szpitalnej polityki antybiotykowej w danej placówce;
– propagowanie lokalnych wytycznych dotyczących leczenia zakażeń i stosowania antybiotyków. Takie wytyczne powinny być zawsze łatwo dostępne dla wszystkich podmiotów świadczących usługi z zakresu ochrony zdrowia;
– sprawdzanie, czy antybiotyki zlecane są w sposób zgodny z rekomendacjami antybiotykoterapii zawartymi w wytycznych opartych na dowodach naukowych;
– w razie stwierdzenia przypadków nieprzestrzegania wytycznych przez specjalistów w szpitalu, należy zapytać ich o powody takiego postępowania i pomóc im zrozumieć ich błędy;
– przekazywanie lekarzom zlecającym antybiotyki informacji zwrotnych oraz porad dotyczących diagnostyki i leczenia zakażeń;
– przeprowadzanie regularnie szkoleń dla lekarzy zlecających

Ryc.1. Ulotka Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach'2017

antybiotyki w zakresie racjonalnego stosowania antybiotyków oraz uczestniczenie w spotkaniach mających na celu wprowadzanie w szpitalu opartych na dowodach naukowych wytycznych dotyczących stosowania antybiotyków.

2. Przekaz kampanii kierowany do ogółu społeczeństwa

W 2017 r. w ramach realizacji kampanii EDWA w Polsce przygotowano zestaw nowych materiałów informacyjnych kierowanych do ogółu społeczeństwa, w tym plakat, ulotkę, zakładkę/plan lekcji oraz wystawę tematyczną.

W materiałach zawarto przekaz:

– antybiotyki przestają działać;
– przyjmuj je odpowiedzialnie;
– w wyniku nadużywania i niewłaściwego stosowania antybiotyków bakterie stają się antybiotykooporne;
– antybiotyki działają tylko na bakterie, nie leczą chorób wirusowych: grypy, przeziębienia, ostrych zapaleń gardła i oskrzeli;
– przyjmuj tylko antybiotyki przepisane przez lekarza, zaufaj jego wiedzy;
– stosuj się do zaleceń lekarza, nie przerywaj terapii antybiotykowej, nawet jeśli poczujesz się lepiej;
– stosuj podstawowe zasady higieny, by zatrzymać rozprzestrzenianie się drobnoustrojów.
– jeśli przyjmujesz antybiotyki samowolnie lub niezgodnie z zaleceniami lekarza, terapia może okazać się nieskuteczna.

W zakładce/planie lekcji wskazano:

– antybiotyki działają tylko na bakterie;
– uprawiaj sport;
– myj ręce przed jedzeniem, po skorzystaniu z toalety i po powrocie do domu;
– jedz dużo owoców i warzyw;
– kichaj w chusteczkę lub zgięcie łokciowe.

3. Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach'2017 – działania w Polsce

Organizacja EDWA w Polsce w 2017 roku została wsparta przez urzędy miast, urzędy marszałkowskie, wojewódzkie

Ryc. 2. Przekazywanie ulotek EDWA mieszkańcom Warszawy, 17.11.2017 r.

stacje sanitarno-epidemiologiczne, Stowarzyszenie Zdrowych Miast Polskich oraz Polskie Stowarzyszenie Studentów Farmacji. Wsparcia dla działań podejmowanych w ramach kampanii EDWA udzieliły:

- Urzędy Miast w Białymstoku, Bielsku-Białej, Chorzowie, Chojnicach, Gdańsku, Gdyni, Gorzowie Wielkopolskim, Jeleniej Górze, Kaliszu, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Łodzi, Mysłowicach, Olsztynie, Poznaniu, Przemyślu, Rzeszowie, Skierniewice, Suwałkach, Szczecinie, Śremie, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu, Zielonej Górze, Zgierzu.
- Urzędy Marszałkowskie województw: dolnośląskiego, kujawsko-pomorskiego, lubuskiego, lubelskiego, małopolskiego, opolskiego, podlaskiego, pomorskiego, podkarpackiego, śląskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego,
- Wojewódzkie Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Katowicach, Kielcach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu.

MATERIAŁY INFORMACYJNE KAMPANII I ZASTOSOWANE FORMY PRZEKAZU

a. Plakaty i ulotki kierowane do ogółu społeczeństwa (Ryc.1).

Materiały informacyjne kampanii zostały rozpowszechnione we współpracy z Wojewódzkimi Stacjami Sanitarno-Epidemiologicznymi, jednostkami samorządu terytorialnego na terenie całej Polski do szpitali, placówek POZ, urzędów, placówek oświatowych, domów kultury.

W dniu 17.11.2017 przedstawiciele NPOA rozdawali ulotki informacyjne mieszkańcom Warszawy (Ryc. 2.).

W ramach realizacji zadania opracowano i wydrukowano następujące materiały informacyjne kierowane do ogółu społeczeństwa:

– plakat dla społeczeństwa – 17.000 egz.
– ulotka dla społeczeństwa – 170.000 egz.
– zakładka/plan lekcji dla dzieci –100.000 egz.

b. Wystawa tematyczna

W 2017 roku opracowano nową wystawę tematyczną składającą się z dwunastu plansz. Wystawa była prezentowana w wielu miastach w urzędach, domach kultury, szpitalach, placówkach oświatowych m.in. w Teatrze im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim (11-15.12.2017 r.) – Ryc. 3, na Wydziale Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (08-15.12.2017 r.) – Ryc. 4, w Urzędzie Miasta Poznania Plac Kolegiacki 17 w Poznaniu (12-18.12.2017 r.). W dniach 06-15.12.2017 r. wystawa prezentowana była na Małym Rynku w Krakowie (Ryc.5).

c. Spot kampanii EDWA i plansze statyczne

W 2017 roku przygotowano nowy 10 sekundowy spot kampanii EDWA oraz cztery plansze statyczne.

Plakaty lub plansze statyczne EDWA prezentowane były w okresie listopad – grudzień b.r. w komunikacji miejskiej w Lublinie (plakat format A3 – 40 egz.), Gdyni (plakat format A2 – 100 egz.), Suwałkach (spot i plansze statyczne), Zielonej Górze (plakat format A3 – 30 egz.), Gdańsku (plakat format A2 – 100 egz.), Olsztynie (plakat format A3 – 30 egz. w dn. 28.11-11.12.2017), Krakowie (spot i plansze statyczne od 20.11.2017), Toruniu (plansze statyczne

Ryc. 3. Wystawa plakatów EDWA, Teatr im. Juliusza Osterwy, Gorzów Wielkopolski

w dn. 28.11.-04.12.2017) na stacjach metra w Warszawie (plakat format A4-85 egz. w dn 12-18.11.2017). W dniach 17-18.11.2017 r. w wagonach metra w Warszawie na ekranach prezentowane były plansze statyczne EDWA a na stacjach metra emitowano 10 sekundowy spot kampanii.

d. Programy w radiu

Przedstawiciele Programu uczestniczyli w tematycznych audycjach radiowych z okazji Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach m.in. w Radiu TOK FM**,** Program EUREKA 1 Programu Polskiego Radia**.**

e. Internet

Informacje na temat EDWA zostały umieszczone zarówno na stronach portali informacyjnych Urzędów Miast, Urzędów Marszałkowskich, które zadeklarowały współpracę, jak również na stronie internetowej m.in. Głównego Inspektoratu Sanitarnego, Stowarzyszenia Pielęgniarek Epidemiologicznych, Naczelnej Izby Lekarskiej, Naczelnej Izby Aptekarskiej.

W ramach kampanii prowadzono działania informacyjne w mediach społecznościowych.

f. Sympozja regionalne

W ramach Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach zorganizowano cztery sympozja regionalne:

– Sympozjum regionalne „Jak zwiększyć szanse na powodzenie antybiotykoterapii w dobie narastającej lekooporności drobnoustrojów" Szczecin, 15.11.2017 r.
– Forum Ekspertów „Chrońmy Antybiotyki" Wrocław, 16.11.2017 r.
– Sympozjum z okazji Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach oraz Światowego Tygodnia Wiedzy o Antybiotykach, Warszawa, 22.11.2017 r.
– Sympozjum regionalne z okazji Europejskiego Dnia Wiedzy o Antybiotykach, Lublin, 08.11.2017 r.

Podsumowanie

Prowadzenie edukacji na temat zasad racjonalnego stosowania antybiotyków oraz szerokiej edukacji w tym zakresie wśród ogółu społeczeństwa oraz specjalistów medycznych stanowi element strategii walki ze zjawiskiem antybiotykooporności. Światowy Tydzień Wiedzy o Antybiotykach oraz Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach stanowią platformę umożliwiającą rozpowszechnianie informacji i kluczowych danych na temat antybiotyków i zjawiska antybiotykooporności.

Piśmiennictwo:

1. World Health Organization. Prioritization of pathogens to guide discovery, research and development of new antibiotics for drug-resistant bacterial infections, including

Ryc. 4. Wystawa plakatów EDWA, Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce

tuberculosis. 2017 http://www.who.int/medicines/areas/rational_use/prioritization-of-pathogens/en/
2. Summary of the latest data on antibiotic resistance in the European Union, EARS-Net surveillance data November 2017, https://antibiotic.ecdc.europa.eu/en
3. World Health Organization. Antimicrobial resistance: global report on surveillance. 2014 http://www.who.int/antimicrobial-resistance/publications/surveillancereport/en/
4. http://www.who.int/antimicrobial-resistance/en/
5. European Commission. A European One Health Action Plan against Antimicrobial Resistance (AMR). 2017 https://ec.europa.eu/health/amr/sites/amr/files/amr_action_plan_2017_en.pdf
6. http://www.who.int/campaigns/world-antibiotic-awareness-week/en/
7. https://antibiotic.ecdc.europa.eu/en

Ryc.5. Wystawa plakatów EDWA, Mały Rynek, Kraków

Narodowy Program Ochrony Antybiotyków – program polityki zdrowotnej ministra zdrowia na lata 2016-2020 finansowany przez ministra zdrowia.